

APARTADO D

GDR10|LIMIA ARNOIA

Contido

Índice de táboas	2
D. Análise do novo marco normativo e institucional e impacto previsible na futura estratexia.....	3
D.1 Estratexias da UE	3
D.1.1 Pacto Verde Europeo	3
D.1.2 Estratexia “da granxa á mesa”	5
D.1.3 Estratexia sobre biodiversidade 2030	7
D.1.4 Nova Estratexia da UE en favor dos Bosques 2030.....	7
D.1.5 Construír e renovar	8
D.2 Plan Estratéxico da PAC 2023-2027 e a súa aplicación en Galicia.....	11
D.3 Iniciativas e plans sectoriais estatais	28
D.3.1. Plan de Medidas ante el Reto Demográfico. Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia.....	28
D.3.2. Estratexia de Dixitalización do Sector Agroalimentario e Forestal e do Medio Rural	29
D.3.3. Outros plans e estratexias xestionadas polo MAPA.....	30
D.4 Estratexias sectoriais e iniciativas da Xunta de Galicia relacionadas co medio rural.....	31
D.4.1 Estratexia de dinamización do sector lácteo galego 2020-2025... 31	
D.4.2 Estratexia de dinamización do sector cárnico en Galicia 2021-2030	31
D.4.3 Lei de recuperación da terra agraria de Galicia	32
D.4.4 Plan Forestal de Galicia 2021-2040.....	34
D.4.5 Plan estratéxico do castiñeiro e da produción de castanha	34
D.4.6 Extratexia – RIS3. Especialización Intelixente de Galicia	35
Referencias bibliográficas.....	40

Índice de táboas

Táboa 1. Principais documentos ou estratexias da UE; incidencia no territorio e forma na que son incorporados na estratexia do GDR.....	9
Táboa 2. Sinerxías e complementariedade da estratexia do GDR coas intervencións de desenvolvemento rural supra-autonómicas no marco do PE PAC de España 2023-2027.....	12
Táboa 3. Medidas incluídas no Obxectivo 8.....	13
Táboa 4. Necesidades identificadas no PE PAC de Galicia máis relevantes para o territorio e ás que pretende dar resposta a estratexia do GDR	13
Taboa 5. 25 necesidades máis relevantes para o territorio ás que pretende dar resposta a estratexia do GDR.....	18
Táboa 6. DAFO Obxectivo 8. Plan Estratéxico de la PEPAC en Galicia.....	20
Táboa 7. Sinerxías e complementariedade da estratexia do GDR con outras medidas de desenvolvemento rural xestionadas pola Xunta de Galicia no marco do PE PAC 2023-2027.....	22
Táboa 8. Aliñamento da estratexia do GDR coas estratexias, iniciativas e plans da Consellería do Medio Rural	32

D. Análise do novo marco normativo e institucional e impacto previsible na futura estratexia.

As políticas europeas agrarias dos últimos 30 anos reflicten os reaxustes nas estratexias destinadas aos espazos rurais. De dar maior protagonismo as medidas focalizadas na produción alimentaria, onde se consideraba ás actividades agrarias e gandeiras como prioritarias, incluso as únicas capaces de xerar rendas, pasouse a outra situación, onde se avoga pola multifuncionalidade dos territorios. A publicación en 1988 do Futuro do Mundo Rural representa o final dun ciclo da PAC e dá lugar a un longo proceso de reflexións e reformas que terá como resultado a posta en marcha de programas e iniciativas para o desenvolvemento rural con enfoque LEADER. Estas políticas fóronse paulatinamente desligando en favor do desenvolvemento rural (Comisión Europea, 1998).

Pero especialmente nos últimos dous anos a política europea experimentou diversos cambios normativos que merecen un seguimento e actualización. Por unha banda, o GDR pode brindar un papel de asesoramento, animación, formación e acompañamento para que empresas e institucións poidan adaptarse a estes novos modelos de desenvolvemento. Por outra, tamén é unha oportunidade e para que xurdan novas empresas especializadas que poidan dar resposta a eses cambios cara a unha economía máis verde. Os espazos rurais presentan grandes potencialidades que están a ser impulsadas con diferentes políticas a diversas escalas, e deben estar preparados para adaptarse a estes cambios.

A pandemia de Covid-19, ademais da gran cantidade de fondos europeos para a recuperación da economía tras a crise, propiciou un complexo cambio e reorganización das políticas europeas. Estas novas orientacións tamén se reflicten nas políticas estatais e rexionais, e moitas delas converxen coas necesidades do territorio no que traballa o GDR, polo que é necesario o seu estudo e revisión para poder atopar posibles sinerxías. Doutra banda, a maioría dos problemas derivados da guerra en Ucraína afectan directamente a Europa e xeran un escenario incerto no ámbito económico que se acrecenta cun modelo neoliberal esgotado que foi hexemónico durante décadas e que nos últimos anos presenta fracturas.

Por tanto o obxectivo deste epígrafe é analizar o marco normativo e a orientación das políticas e estratexias directamente relacionadas coas necesidades, obxectivos e medidas concretas identificadas no territorio e recollidas na presente estratexia. Para elo revísanse a continuación diferentes programas, plans e estratexias a escalas europea, estatal e rexional.

D.1 Estratexias da UE

D.1.1 Pacto Verde Europeo

O Pacto Verde Europeo é un plan integral que recolle os compromisos subscritos pola Unión Europea no Acordo de París sobre o cambio climático e a redución

de gases de efecto invernadero. A Unión Europea ten como obxectivo ser a primeira zona climaticamente neutra do mundo, reducir as emisións de gases de efecto invernadero en polo menos un 55 % de aquí a 2030, con respecto ás emisións dos anos 1990, e trazar un camiño de transición ecolóxica que contribúa a que as emisións netas se equilibren para o 2050 a través dunha economía máis moderna e competitiva. Estes obxectivos materialízase coa maior porcentaxe da historia de gasto público en acción polo clima e en favor do medio ambiente (Comisión Europea, 2019).

Esta ambición adopta un enfoque intersectorial que aglutina iniciativas que abarcan o clima, o medio ambiente, a enerxía, o transporte, a industria e a agricultura. O feito de que non se adopte un enfoque sectorial exclusivamente fai que estes obxectivos se integren amplamente coas necesidades dos territorios rurais. Estas metas tamén se plasman na revisión das normativas e estratexias que afectan especialmente os espazos rurais, especialmente no cambio de orientación da PAC que analizaremos máis adiante.

Para lograr estes obxectivos cóntase con polo menos un 30 % do orzamento do fondo *NextGenerationEU*, un fondo temporal creado para recompoñer a economía despois da pandemia da Covid-19. Ademais os Estados Membros deben dedicar polo menos o 30 % dos fondos canalizados a través do Fondo Europeo de Desenvolvemento Regional (FEDER), polo que desde o GDR trataremos de integrar estas medidas naquelas que dean resposta ás necesidades do territorio.

Entre as medidas que inclúe o Pacto Verde Europeo destacan accións de investimento en tecnoloxías respectuosas co medio ambiente, apoio á innovación industrial, transporte público verde, descarbonización da enerxía ou edificios eficientes desde un punto de vista enerxético. O sector agrario, que ten unha incidencia directa na economía do territorio, tamén ten unha vinculación directa co Pacto Verde Europeo, xa que o sector primario é un punto fundamental desta estratexia, e as medidas céntrase en reducir o uso de pesticidas no sector agrícola, e en desenvolver técnicas innovadoras para os procesos produtivos en granxas, xunto con actuacións en materia de biodiversidade, co obxectivo de que os sistemas agroalimentarios sexan máis xustos, saudables e respectuosos co medio ambiente.

En concreto na produción agrícola, a UE preténdense reducir á metade o uso de plaguicidas, reducir os fertilizantes en polo menos un 20%, aumentar a superficie agrícola dedicada á agricultura ecolóxica ata o 25%, e reducir nun 50% os antimicrobianos utilizados en granxas. Os obxectivos destas actuacións son protexer o medio ambiente, pero tamén asegurar a produción de alimentos de calidade e sostible. Aumentar o cultivo e a gandería orgánicos contribúe a frear o cambio climático e a mellorar a saúde das persoas.

A nivel operativo, a EU puxo en marcha o Plan de Investimentos do Pacto Verde Europeo para financiar esta estratexia de adaptación ao cambio climático da EU. Algunhas das medidas como a substitución de fontes enerxéticas e de materiais provenientes de combustibles fósiles por fontes renovables, a implantación de tecnoloxías eficientes e o uso das ferramentas de compensación das emisións emitidas, as solucións baseadas na natureza, a construción de edificios bioclimáticos, a subministración de enerxía limpa e segura, e o autoconsumo

enerxético son elementos que se poden integrar amplamente tanto nas iniciativas produtivas como non produtivas impulsadas polo GDR.

O territorio cuberto polo GDR non é alleo a estes problemas, especialmente aos derivados da agricultura intensiva, e xa desde o período 2007-2013 acusábanse os problemas ambientais na contaminación do chan e a auga. Tamén as diferentes medidas de apoio ao uso de fontes de enerxía renovables e a implantación de infraestruturas eficientes son cuestións que se necesitan impulsar no territorio.

Os obxectivos máis relevantes para o GDR neste Pacto Verde Europeo son:

- Apoio a iniciativas que supoñan a redución de gases de efecto invernadoiro
- Produción e utilización de enerxía limpa
- Fomento da economía circular.
- Impulso dun sistema alimentario xusto, saudable e respectuoso co medio ambiente (Estratexia da granxa á mesa)
- Apoio a iniciativas para protexer a biodiversidade (Estratexia sobre biodiversidade)
- Contribución a un entorno sen substancias tóxicas

D.1.2 Estratexia “da granxa á mesa”

Como se mencionaba no epígrafe anterior, o impulso da produción ecolóxica é un eixo fundamental no Pacto Verde Europeo, a UE avoga por uns sistemas alimentarios máis sostibles como clave para un futuro mellor, está sustentabilidade pode ser entendida desde un dobre enfoque: por unha banda, unha maior sustentabilidade para o produtor, xa que os actuais modelos de distribución xeran importantes desigualdades económicas e sociais para os agricultores, pero doutra banda, tamén esta sustentabilidade pódese enfocar desde o punto de vista ambiental, xa que a agricultura intensiva consume gran cantidade de recursos naturais e é responsable parcialmente da perda de biodiversidade.

Para contrarrestar estas externalidades a UE creou a estratexia *Farm to fork* que representa o primeiro programa integral da UE na que se pon o foco en todas as etapas da produción e consumo de alimentos. Para garantir unha produción alimentaria sostible, a estratexia inclúe medidas relacionadas coa diminución do uso de plagicidas e fito sanitarios á vez que se fomenta o uso daqueles que conteñan substancias activas biolóxicas. Ademais ideouse un plan de acción concreto para estimular a oferta e demanda de produtos ecolóxicos Comisión Europea (2020a).

A estratexia “Da granxa á mesa” é tamén unha estratexia de saúde alimentaria que axuda cambiar as pautas de consumo para reducir as cifras de obesidade. Desta forma existen propostas de etiquetaxe nutricional obrigatoria, de maneira que os consumidores poidan elixir os alimentos tendo en conta consideracións sobre a saúde. Ademais existen propostas para esixir a indicación da orixe de

certos produtos, e iniciativas para mellorar os alimentos procesados. Estas medidas complementáanse cunha revisión da lexislación para mellorar a seguridade alimentaria e garantir a saúde dos consumidores, e a creación dun novo marco normativo sobre etiquetaxe de alimentos sostíbles que contribúan a reducir a pegada ambiental.

Esta estratexia tamén trata de fomentar a cooperación dos produtores do sector primario e fortalecer a súa posición nos procesos de comercialización, existen tamén iniciativas para mellorar o benestar animal que se materializan en accións concretas como a revisión de aditivos para pensos e o transporte e sacrificio de animais.

Aínda que gran parte destas iniciativas son innovadoras e necesarias, gran parte destas son directrices e medidas lexislativas. Neste sentido o GDR pode contribuír financiando ferramentas de formación e consultoría que axuden á industria agroalimentaria local a adaptarse á Estratexia Farm to Fork. Tamén se fan necesarias as medidas de apoio ás PEMES transformadoras de alimentos, ao comercio retalista e operadores de servizos alimentarios na súa adaptación ás directrices e normas desta estratexia, xa que estas tipoloxías de empresas que teñen un peso notorio no territorio que xestiona o GDR.

Os obxectivos máis relevantes para o GDR na Estratexia “da granxa á mesa” son:

II.A. Producción sostíble de alimentos

- Modelos de negocio verdes: secuestro de carbono por agricultores e silvicultores ('EU carbon farming' initiative)
- Bioeconomía circular (enerxía renovable, biodigestión, enerxía solar...)
- Redución do uso de pesticidas químicos
- Redución da perda de nutrientes e do uso de fertilizantes
- Redución do impacto ambiental e climático da produción animal (aditivos, impulso proteaxinosas, métodos de menores emisións...)
- Impulso da agricultura ecolóxica

II.B. Seguridade alimentaria (en particular en situacións de crise)

II.C. Cadea alimentaria sostíble

- Fortalecer os circuitos curtos e sistemas alimentarios locais
- Reforzo das DOP e IXP
- Envasado sostíble (redución de químicos, materiais renovables, reciclables....)
- Economía circular na cadea de procesado e distribución
- Integración da sustentabilidade como elemento de estratexia corporativa
- Inducir dietas máis saudables (reducindo graxas, azucre ou sal)
- Prácticas empresariais e de marketing responsables

II.D Promoción do consumo alimentario sostíble e dietas saudables

- Etiquetaxes harmonizadas de sostibilidade

- Licitación pública de alimentos sostibles

II.E. Redución do desperdicio de alimentos

D.1.3 Estratexia sobre biodiversidade 2030

A Estratexia sobre a Biodiversidade é outro dous elementos nos que se materializa ou Pacto Verde Europeo. A Estratexia para a Biodiversidade 2030 aspira a frear ao máximo a paulatina desaparición dos espazos naturais, recuperar bosques autóctonos, chans e humidais. Pretende tamén crear espazos verdes nas cidades que axuden a mitigar os efectos do cambio climático (Comisión Europea, 2020b).

En particular, o territorio cuberto polo GDR podería beneficiarse das medidas concretas que establece esta estratexia en materia de xestión de espazos naturais. A estratexia do GDR poderíase integrar nos seguintes aspectos: restablecer polo menos 25 000 km de ríos de fluxo libre, plantar 3 000 millóns de árbores para 2030, mellorar a gobernanza dos espazos naturais dos Estados membros. Establecer en toda a UE unha rede máis ampla de espazos protexidos en terra e no mar, restaurar os ecosistemas degradados e xestionalos de forma sostible, centrándose nos factores crave da perda de biodiversidade. Estender a agricultura ecolóxica e os elementos paisaxísticos ricos en biodiversidade nas terras agrícolas

A preocupación sobre a desaparición dos espazos naturais, tamén é compartida polos actores locais que participan no GDR e a conservación da biodiversidade foi un obxectivo prioritario nas estratexias do GDR desde o período 2007-2013 polo que é positivo que se lle dea un maior impulso a esta problemática a instancias europeas.

Os obxectivos máis relevantes para o GDR na Estratexia sobre biodiversidade 2030 son:

- Actuacións en áreas protexidas do territorio
- Contribución á recuperación de ecosistemas degradados
- Impulso de prácticas agrarias sustentables
- Apoio a iniciativas empresariais que contribúan á recuperación de biodiversidade
- Fomento do abastecemento sustentable de enerxías renovables

D.1.4 Nova Estratexia da UE en favor dos Bosques 2030

Esta nova estratexia para os bosques serve para introducir os acordos obtidos no Pacto Verde Europeo e renovar a Estratexia Forestal do 2013. Na estratexia identifícase a necesidade de potenciar todos os beneficios sociais, económicos e ambientais dos bosques, especialmente no seu papel decisivo no cambio climático e a biodiversidade. Gran parte do montes do territorio que xestiona o

GDR son montes en man común, e a sociedade civil, as administracións competentes, e as organizacións ambientais deben participar estreitamente no desenvolvemento e seguemento da Estratexia, xa que desde a UE considérase necesario o desenvolvemento das capacidades dos *stakeholders* para poder aplicar esta Estratexia.

Os propietarios e xestores forestais necesitan incentivos financeiros para poder prestar atención a protección e restauración dos bosques, e aumentar a resiliencia dos seus bosques mediante a adopción da maioría das prácticas de xestión forestal respectuosas co clima e a biodiversidade, máis aló das prácticas meramente produtivistas, medidas que tamén se van a potenciar a través da nova PAC.

A Estratexia avoga polo uso óptimo da madeira, especialmente no seu uso enerxético, prestando especial atención aos produtos de madeira de longa duración. Tamén pretende impulsar a diversificación da economía forestal, cara a actividades terciarias como o ecoturismo. Tamén se prevé o desenvolvemento de sistemas de pago a propietarios e xestores forestais pola prestación de servizos ecosistémicos, por exemplo, por manter intactas algunhas partes dos seus bosques, o que pode nun futuro limitar a produción madeireira. Tamén se propoñen outros mecanismos, que van desde a investigación e a formación, ata os servizos de orientación e asesoramento (Comisión Europea, 2021).

Os obxectivos máis relevantes para o GDR na Estratexia da UE en favor dos Bosques 2030 son:

- Garantir o uso sustentable dos recursos baseados na madeira para a bioenerxía
- Promover a bioeconomía forestal non madeireira, particularmente o ecoturismo
- Capacitar ás persoas para unha economía forestal sustentable

D.1.5 Construír e renovar

Dentro do Pacto Verde Europeo, tamén se insire a Iniciativa Europea “Construír e renovar”. Esta iniciativa pretende, por unha banda, reducir as emisións dos edificios, e aumentar a eficiencia enerxética para o seu funcionamento; e por outra banda, lograr un cambio nos modelos de construción cara a edificios enerxéticamente positivos (que produzan electricidade, cubran as súas necesidades de calefacción e refrixeración, e contribúan á estabilidade da rede enerxética) con tecnoloxías de enerxía renovable e sostible. Isto inclúe deseños construtivos eficaces que se adapten ás contornas locais e que faciliten condicións de arquitectura bioclimática (Comisión Europea, 2020c).

Faise necesaria unha maior eficiencia enerxética nos edificios a través dun maior nivel de dixitalización sobre o control do uso da enerxía, e unha maior protección dos edificios contra o cambio climático. Estas medidas non só se aplícan en vivendas privadas, a UE tamén avoga por aplicalas nas vivendas sociais, escolas e hospitais, polo que as medidas tamén se poderían inserir en proxectos non produtivos impulsados polo GDR.

Dado o alto número de empresas construtoras que conta o territorio, sería interesante promover a cualificación do sector cara a modelos e metodoloxías de construción máis eficientes, xa que estas iniciativas supoñen un elemento dinamizador do investimento privado, que debe dar resposta xerando unha oferta de calidade.

Na seguinte táboa sintetízanse como se intégranse os diferentes acordos e iniciativas europeas coa estratexia do GDR.

Táboa 1. Principais documentos ou estratexias da UE; incidencia no territorio e forma na que son incorporados na estratexia do GDR

Obxectivos ou elementos seleccionados do documento	Incidencia no territorio e na estratexia do GDR (relación co DAFO)	Forma na que é incorporado na estratexia do GDR
I. Pacto Verde Europeo	MOI RELEVANTE	
Apoio a iniciativas que supoñan a redución de gases de efecto invernadoiro	MOI RELEVANTE	Incorpórase nos obxectivos xa que a estratexia procura a transición a un sector primario sustentable. Deséñanse medidas concretas, como a plataforma ATERRA, de mobilización e xestión de terras. Tamén se incorpora na estratexia o diagnóstico elaborado no marco do Plan Estratéxico do Sector Agrario de A Limia.
Produción e utilización de enerxía limpa	MOI RELEVANTE	
Fomento da economía circular.	MOI RELEVANTE	
Impulso dun sistema alimentario xusto, saudable e respectuoso co medio ambiente (Estratexia da granxa á mesa)	MOI RELEVANTE	
Apoio a iniciativas para protexer a biodiversidade (Estratexia sobre biodiversidade)	MOI RELEVANTE	
Contribución a un entorno sen substancias tóxicas	MOI RELEVANTE	
II. Estratexia “da granxa á mesa”	MOI RELEVANTE	
<i>II.A. Producción sostible de alimentos</i>	MOI RELEVANTE	A produción sustentable de alimentos é un dos obxectivos prioritarios da estratexia, e gran parte das medidas e dos proxectos apoiados deben ir neste camiño: reducindo o uso de fertilizantes e pesticidas químicos, e utilizando innovacións en procesos que contribúan a un mellor e máis eficiente emprego da auga e da enerxía.
Modelos de negocio verdes: secuestro de carbono por agricultores e silvicultores ('EU carbon farming' initiative)	MOI RELEVANTE	
Bioeconomía circular (enerxía renovable, biodigestión, enerxía solar...)	MOI RELEVANTE	
Redución do uso de pesticidas químicos	MOI RELEVANTE	
Redución da perda de nutrientes e do uso de fertilizantes	MOI RELEVANTE	
Redución do impacto ambiental e climático da produción animal (aditivos, impulso proteaxinosas, métodos de menores emisións...)	MOI RELEVANTE	Ainda que estes obxectivos non son prioritarios na estratexia, si se verán indirectamente beneficiados nun sistema productivo sustentable
Redución do uso de antimicrobianos	POUCO RELEVANTE	
Mellora do benestar animal	POUCO RELEVANTE	
Sanidade vexetal (incluído impulso de variedades tradicionais e locais)	POUCO RELEVANTE	Incorpórase nos obxectivos da estratexia, acompañados de medidas concretas. Os baremos que condicionan as axudas do GDR benefician directamente estes obxectivos
Impulso da agricultura ecolóxica	MOI RELEVANTE	
<i>II.B. Seguridade alimentaria (en particular en situacións de crise)</i>	MOI RELEVANTE	
<i>II.C. Cadea alimentaria sostible</i>	MOI RELEVANTE	
Fortalecer os circuitos curtos e sistemas alimentarios locais	MOI RELEVANTE	

Reforzo das DOP e IXP	MOI RELEVANTE	Incorporados á estratexia como obxectivos e con medidas específicas, en continuación das inversións realizadas en períodos anteriores (Ex. proxecto comedores escolares)
Envasado sostible (redución de químicos, materiais renovables, reciclables....)	MOI RELEVANTE	
Economía circular na cadea de procesado e distribución	MOI RELEVANTE	
Integración da sustentabilidade como elemento de estratexia corporativa	MOI RELEVANTE	
Inducir dietas máis saudables (reducindo graxas, azucre ou sal)	MOI RELEVANTE	
Prácticas empresariais e de marketing responsables	MOI RELEVANTE	
<i>II.D Promoción do consumo alimentario sostible e dietas saudables</i>	MOI RELEVANTE	
Etiquetaxes harmonizadas de sostibilidade	MOI RELEVANTE	
Licitación pública de alimentos sostibles	MOI RELEVANTE	
<i>II.E. Redución do desperdicio de alimentos</i>	MOI RELEVANTE	Incorporado aos obxectivos da estratexia, especialmente nas áreas protexidas do GDR, para iso se introduce na zonificación
III. Estratexia da UE sobre a Biodiversidade 2030	MOI RELEVANTE	
Actuacións en áreas protexidas do territorio	MOI RELEVANTE	
Contribución á recuperación de ecosistemas degradados	MOI RELEVANTE	
-Impulso de prácticas agrarias sustentables	MOI RELEVANTE	
Apoio a iniciativas empresariais que contribúan á recuperación de biodiversidade	MOI RELEVANTE	
Fomento do abastecemento sustentable de enerxías renovables	MOI RELEVANTE	
Apoio á ecoloxización de áreas urbanas e periurbanas	POUCO RELEVANTE	
IV. Nova Estratexia da UE en favor dos Bosques 2030	MOI RELEVANTE	Unha xestión forestal sustentable é un dos obxectivos da estratexia, que se persigue coa aplicación de medidas nesta dirección
Promover a bioeconomía forestal sustentable para os produtos de madeira de longa duración	POUCO RELEVANTE	
Garantir o uso sustentable dos recursos baseados na madeira para a bioenerxía	MOI RELEVANTE	
Promover a bioeconomía forestal non madeireira, particularmente o ecoturismo	MOI RELEVANTE	
Capacitar ás persoas para unha economía forestal sustentable	MOI RELEVANTE	

D.2 Plan Estratéxico da PAC 2023-2027 e a súa aplicación en Galicia

A nova PAC pretende facer fronte aos retos climáticos, económicos e demográficos, a subida do prezo dos insumos na cadea de produción alimentaria, e ao desaxuste nos mercados enerxéticos. Búscase por tanto, unha

PAC máis xusta, máis sostible e máis social. Desta forma estes obxectivos intégranse co Pacto Verde Europeo, o horizonte climático 2030 e 2050, a subministración de enerxía, a procura de modelos de produción máis eficientes, sostibles e intelixentes, un medio ambiente libre de contaminación, unha maior xustiza para os produtores nas cadeas de distribución á vez que se garante a seguridade alimentaria. Estes desafíos constitúen elementos que se deben integrar nas estratexias de desenvolvemento deseñadas nos espazos rurais.

A nova orientación da PAC trae elementos novos como os eco-esquemas ou a figura do agricultor activo na que se presenta como a PAC máis verde xamais exposta. Para os perceptores de axudas á agricultura fóméntase prácticas máis respectuosas co medio ambiente, a través dos eco-esquemas, un novo réxime de pagos para promover a protección do medio ambiente que será condición para activar os pagos directos e os dereitos de pago único, que tamén se reformularan cara a modelos máis redistributivos. Incorpórase a condicionalidade de pago verde, que establece diferentes medidas concretas como a rotación de cultivos, a cuberta vexetal en cultivos leñosos, diversificación de cultivos, mantemento de pastos, entre outros, que será necesario asegurar para cobrar unha parte dos pagos directos (Matthews, 2021).

Outra das grandes novidades reside en que as mulleres que se instalen á fronte dunha explotación agraria percibirán un 15 % adicional no complemento da axuda á renda que reciben os mozos. A condicionalidade para cobrar os pagos directos endurecéndose e tórnase máis selectiva, fóméntase a figura do agricultor activo, pero tamén se reforza o papel dos pequenos produtores. Incrementábase o orzamento para agricultura ecolóxica en 40% En síntese, para poder seguir percibindo os dereitos de pago unico débense dar certas circunstancias: primeiro, estar dado de alta na Seguridade Social; e segundo, ter un 25% dos ingresos totais procedentes da actividade agraria (antes era un 20%), aínda que estas medidas pódense salvar se o perceptor recibiu o ano anterior axudas PAC por valor inferior a 5.000 €.

O principio de subsidiariedade adquire unha nova dimensión nas políticas agrarias europeas, desta forma, co obxectivo de dotar de maior coherencia ás intervencións no medio rural, os Estados membros deben elaborar un Plan Estratéxico da PAC (PEPAC) no que deben incluír as medidas que van dar resposta aos novos obxectivos da PAC. As CC.AA. non terán que elaborar un programa de desenvolvemento rural como en períodos anteriores e poderán empezar a xestionalo sen ningún atraso, evitando dificultades que si se produciron no pasado. Todas as medidas de desenvolvemento rural das dezasete comunidades autónomas inseriranse no PEPAC, aínda que a maior parte das medidas de desenvolvemento rural seguen tendo un carácter rexional.

En agosto de 2022 a Comisión Europea aprobou o Plan Estratéxico da PAC de España onde se fixaron 9 obxectivos máis un transversal: 1) apoiar unha renda viable e a resiliencia das explotacións agrícolas, 2) mellorar a orientación ao mercado dos produtos agrarios e aumentar a competitividade, en particular facendo maior fincapé na investigación, a tecnoloxía e a dixitalización, 3) mellorar a posición dos agricultores na cadea de valor, 4) contribuír á atenuación do cambio climático e á adaptación aos seus efectos, así como á enerxía sostible,

5) promover o desenvolvemento sostible e a xestión eficiente de recursos naturais tales como a auga, o chan e o aire, 6) contribuir á protección da biodiversidade, potenciar os servizos ecosistémicos e conservar os hábitats e paisaxes, 7) atraer aos novos agricultores e facilitar o desenvolvemento empresarial nas zonas rurais, 8) promover o emprego, o crecemento, a inclusión social e o desenvolvemento local nas zonas rurais, incluíndo a bioeconomía e a silvicultura sostible, 9) mellorar a resposta da agricultura da UE ás esixencias sociais en materia de alimentación, saúde e a sustentabilidade, e 10) modernizar o sector a través do fomento e a posta en común do coñecemento, a innovación e a dixitalización nas zonas agrícolas e rurais e promover a súa adopción (Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 2022).

Máis aló das axudas directas aos agricultores, o PEPAC establece diferentes medidas ao desenvolvemento rural. As medidas ao desenvolvemento rural seguen sendo un obxectivo prioritario na PAC, para as que se vai destinar un gasto público total de 1.762 millóns ao ano, dos que 1.080 millóns corresponden ao orzamento comunitario. Van destinar 740 millóns a infraestruturas, das que o 44 % teñen fins ambientais, 340 millóns ao ano a medidas agroambientais, dos cales 170 ao ano millóns irán destinadas á agricultura ecolóxica, 140 millóns ao ano para explotacións en zonas con limitacións ou zonas de montaña, 135 millóns ao ano para o establecemento de novos agricultores e máis de 70 millóns ao ano para innovación, asesoramento e información.

Para as medidas desenvolvidas baixo o enfoque LEADER/DLP van destinar 160 millóns de euros ao ano, 816 millóns para todo o período, un 10 % do FEADER. Dentro os estes obxectivos xenéricos da PAC, os GDR poderán contribuír a todos os obxectivos da PAC, e de maneira directa coas súas estratexias de DLP a desenvolver ou obxectivo 8: *“Promover ou emprego, ou crecemento, a igualdade de xénero, incluída a participación das mulleres na agricultura, a inclusión social e ou desenvolvemento local nas zonas rurais, entre elas a bioeconomía circular e a silvicultura sustentable”* (Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 2022:267).

A nova PAC tamén trae novidades para a aplicación do enfoque DLP/LEADER en canto a súa aplicación, organización e xestión. Polo menos o 5 % do financiamento dos PDR debe destinarse a medidas baseadas no enfoque DLP/LEADER.

O enfoque LEADER pasa a ser unha medida de cooperación tal e como se recolle no Art. 77 do Regulamento PEPAC. Unha positiva novidade con respecto aos períodos anteriores é que non será necesario, tanto para proxectos produtivos como non produtivos, presentar un certificado de final de execución do proxecto e vanse a conceder anticipos e pagar por adiantado para sufragar os custos subvencionables. Segundo recolle o art. 34.1 do Regulamento Europeo 2021/1060 polo que se establecen as disposicións comúns relativas ao Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional, ao Fondo Social Europeo Plus, ao Fondo de Cohesión, ao Fondo de Transición Xusta, e ao Fondo Europeo Marítimo, de Pesca e de Acuicultura, do mesmo xeito que en período anterior, a intensidade de axuda mínima será a que se indique nas EDLP de cada GDR.

Así mesmo cambian as condicións de elixibilidade dos proxectos, estes débense basear nos principios do enfoque LEADER, a saber: 1) enfoque ascendente, 2) desenvolvemento de proxectos a nivel supramunicipal, 3) principio de asociación e calidade de asociación, 4) estratexias integradas e multisectoriais, 5) traballo en rede, 6) innovación no contexto local e 7) cooperación.

Táboa 2. Sinerxías e complementariedade da estratexia do GDR coas intervencións de desenvolvemento rural supra-autonómicas no marco do PE PAC de España 2023-2027

Medidas de desenvolvemento rural supra-autonómicas	Nº páxina	Marcar aquelas relevantes para o GDR	Elemento do DAFO que se relaciona coa medida	Rol do GDR na medida	Posibles tipos de proxectos promovidos ou financiados polo GDR	Outras accións do GDR sinérxicas coa medida
6843.1 - Ayudas a inversiones en infraestructuras de regadíos con objetivos ambientales	1850	x	Ameaza: Déficit hídrico asociado ao cambio climático	Divulgador	Proxectos productivos en explotacións agrarias destinados a contribuir a la mitigación-adaptación ao cambio climático mediante o uso eficiente da auga	
7161 - Cooperación de grupos operativos de la Asociación Europea para la Innovación en materia de productividad y sostenibilidad agrícolas (EIP-Agri)	2373	x	Oportunidade: Mellora da calidade dos produtos agrícolas e gandeiros	Beneficiario potencial	Proxectos de cooperación que contribúan á atraer innovación para garantir a sustentabilidade do sector primario	
7201 - Transferencia de conocimientos y actividades de formación e información	2475	x	Debilidade: baixo nivel formativo da poboación relacionado co seu avellentamento	Promotores, beneficiarios	Actividades de formación realizadas polo GDR destinadas a mellorar a competitividade, rendibilidade e sustentabilidade das explotacións	

En Galicia vaise destinar un 8,11 % do orzamento asignado ás estratexias desenvolvidas polos GDR, o que supón un investimento de 47 millóns de euros.

Do mesmo xeito que noutras CC.AA., os proxectos executados polos GDR débense inserir nas liñas que se representan na seguinte táboa:

Taboa 3. Medidas incluídas no Obxectivo 8

Cod.	Medida	Cod.	Medida
8.01	Permanencia e asentamento de nova poboación, xoves e mulleres	8.08	Formación, divulgación e transferencia de coñecemento en bioeconomía.
8.02	Sistemas agroalimentario e forestal sustentables e diversificados	8.09	Xestión forestal sustentable
8.03	Emprendemento e talento innovador	8.10	Silvicultura preventiva, restauración danos, infraestruturas forestais, vías pecuarias e pastoreo
8.04	Infraestruturas e servizos en áreas rurais	8.11	Explotacións de mulleres
8.05	Desenvolvemento endógeno	8.12	Incorporación e permanencia de mulleres
8.06	Mellora de colectivos en risco de exclusión social	8.13	Órganos de decisión e mulleres
8.07	Bioeconomía		

Fonte: Informe sobre el plan estratégico de la PAC 2021. MAPA

Na seguinte táboa resúmese como as necesidades en Galicia resultan relevantes para o GDR e si estas son abordadas na estratexia

Taboa 4. Necesidades identificadas no PE PAC de Galicia máis relevantes para o territorio e ás que pretende dar resposta a estratexia do GDR

Necesidades identificadas no PE PAC de Galicia		Relevante no territorio do GDR	Abordada na estratexia do GDR
Obxectivos específicos (OE) e obxectivo transversal (OT) da PAC 2023-2027	(sombreadas en gris as necesidades específicas de Galicia non incorporadas no documento oficial do PE PAC de España)		
OE1	Necesidade de apoio á renda da agricultura española para achegar a súa rendibilidade á doutros sectores económicos e así mellorar a súa viabilidade	x	
OE1	Necesidade de ter en conta as diferenzas existentes entre as dimensións económicas das distintas explotacións no deseño das axudas á renda		
OE1	Necesidade de ter en conta, no deseño das axudas á renda, as diferenzas existentes entre as distintas orientacións (ratio de emprego/ha) dos diferentes territorios		
OE1	Necesidade de ter en conta o papel das axudas na redución do risco ao que se enfrontan as explotacións		
OE1	Necesidade de diminuír a exposición ao risco das explotacións, en especial ante os efectos adversos derivados do aumento dos eventos meteorolóxicos extremos a causa do cambio climático, adaptando o sistema español de seguros agrarios combinados a dito fenómeno		
OE1	Avanzar cara a un maior equilibrio social e territorial na distribución das axudas directas, priorizando as explotacións agrarias profesionais de mediana e pequena dimensión	x	
OE1	Incrementar o volume da superficie agraria que se beneficia en Galicia das axudas directas da PAC, co fin de atenuar os desequilibrios rexionais que se rexistran actualmente en España neste aspecto	x	x
OE2	Incrementar a competitividade e sostibilidade a longo prazo das explotacións agrarias con especial atención a aquelas explotacións nas que esta competitividade se atopa máis comprometida, mediante o fomento e o apoio de investimentos individuais e colectivos e ferramentas que permitan optimizar os custes de produción	x	x
OE2	Mellorar a produtividade das explotacións agrarias e a súa sustentabilidade, favorecendo a súa transición a modelos produtivos máis sostibles	x	x
OE2	Favorecer a incorporación á actividade agraria, en particular de mozos e mulleres	x	x
OE2	Favorecer a profesionalización integral de todas as actividades económicas, buscando minimizar os efectos negativos que sobre o mercado e/ou a cadea de valor poidan exercer os produtores non profesionais		
OE2	Fomentar o emprego dos recursos propios dispoñibles (tanto recursos pastables como cultivos forrageiros) para a cabana gandeira nacional diminuindo así a dependencia exterior de materias primas destinadas á alimentación animal		
OE2	Fomentar e atender as demandas dos consumidores cara produtos máis sostibles, favorecer a valorización do modelo de produción europeo, diversificar os mercados de orixe e destino e os produtos tanto en importación como en exportación		
OE2	Facilitar aos produtores ferramentas áxiles para anticiparse e paliar os efectos da volatilidade dos mercados, así como das incertidumes xeradas		

	por acordos comerciais ou polas decisións políticas, aumentando a transparencia do mercado		
OE2	Fomentar a investigación, o desenvolvemento, a innovación, a dixitalización e a transferencia de coñecemento acompañados do necesario asesoramento integral nas explotacións agrarias para incrementar a súa competitividade e sostibilidade		
OE2	Apoiar os sectores ou modelos de produción de baixa produtividade, con dificultades manifestas e cuxa desaparición tería malas consecuencias económicas, medioambientais ou sociais, poñendo en risco o tecido socioeconómico do medio rural e o resto das externalidades inherentes aos mesmos		
OE2	Impulsar a mobilidade da terra e a posta en produción de superficies abandonadas, co fin de ampliar a base territorial das explotacións agrarias e favorecer a súa sostibilidade económica e ambiental		
OE2	Mitigar a desvantaxe no acceso aos sistemas de pagos directos por parte de mozos e novos activos con explotacións de tamaño físico reducido en contornas de difícil acceso á terra		
OE2	Mellorar a xestión e aproveitamento sostible dos pastos permanentes, especialmente os de carácter arbustivo e leñoso, e dos sistemas agroforestais, maximizando a provisión de servizos ecosistémicos, reducindo o risco de incendios e facilitando a extensificación da actividade gandeira		
OE3	Agrupación do sector produtor para gañar dimensión económica facilitando o poder de negociación co resto de elos da cadea e impulsar unha maior participación dos agricultores na xeración de valor das súas producións		
OE3	Fomento das producións de calidade diferenciada e ecolóxicas		
OE3	Fomento dos contratos por escrito entre os diferentes operadores da cadea como un desenvolvemento da Lei 12/2013		
OE3	Eliminación das prácticas abusivas ou que producen ineficiencias na xeración de valor na cadea a través da transposición da Directiva de Prácticas Comerciais Desleais		
OE3	Desenvolvemento de canles de venda alternativos		
OE3	Transparencia e interlocución entre os diferentes elos da cadea		
OE3	Apoio, dentro da cadea de valor, de medidas de adaptación e mitigación para a loita contra o cambio climático en liña co Pacto Verde Europeo (Decembro 2019) e coa Declaración de Emerxencia Climática e Medioambiental do Goberno de España		
OE3	Impulsar o desenvolvemento da industria agroalimentaria, priorizando aqueles proxectos orientados a produtos diferenciados e/o con maior valor engadido		
OE3	Apoio á participación dos agricultores e as súas cooperativas na transformación e comercialización dos produtos agrarios		
OE4	Minimizar as emisións de Gases de Efecto Invernadoiro (GEI), contribuíndo de maneira efectiva ao cumprimento dos obxectivos nacionais do PNIEC		
OE4	Aumentar a capacidade de sumidoiro de carbono do solo, cultivos leñosos e sistemas forestais, entre outros		
OE4	Reducir a vulnerabilidade dos sistemas agrícolas, gandeiros e/ou forestais aos impactos do cambio climático e aos eventos extremos fomentando a súa adaptación		
OE4	Promover a diversificación da produción e a inclusión de cultivos e razas con maior potencial de adaptación ao cambio climático pola súa menor vulnerabilidade nos escenarios futuros de cambio climático		

OE4	Aumentar o uso de enerxía procedente de fontes renovables, incluíndo a valorización de residuos e materiais de orixe agrícola, gandeira e forestal, de conformidade co establecido na Lei 22/2011		
OE4	Diminuír o consumo de enerxía, promover o aforro e a mellora da eficiencia enerxética		
OE4	Xerar e transferir coñecemento (I+D+i) para a implantación de sistemas agrícolas/gandeiros e/ou forestais innovadores desde a dobre perspectiva de mitigación e adaptación	x	x
OE4	Promover prácticas agrícolas que contribúan á redución e optimización do uso de insumos tales como fitosanitarios, fertilizantes, auga, enerxía, etc.	x	x
OE4	Xerar (a través de experiencias innovadoras) e mellorar o coñecemento (a través do asesoramento e a formación) en prácticas relacionadas coa atenuación do cambio climático e a paliación dos seus efectos para a súa transferencia aos agricultores/ gandeiros/ silvicultores e así impulsar o cambio cara a unha agricultura/ gandería/ silvicultura descarbonizada, resiliente e adaptada ao cambio climático, e que diversifica os ingresos e minimiza os riscos e xera emprego verde		
OE4	Minimizar os riscos debidos a eventos meteorolóxicos extremos, ademais de potenciar os sistemas de seguros agrarios en relación coas adversidades do sector polos efectos do cambio climático		
OE4	Cuantificar, valorizar e monitorizar a capacidade de sumidoiro de CO2 dos sistemas agrarios e forestais, especialmente de bosques e pastos permanentes		
OE4	Frear e reverter a tendencia de intensificación da SAU, en especial nas zonas de maior concentración gandeira		
OE5	Contribuír a alcanzar e manter as masas de auga afectadas pola actividade agraria en bo estado tanto a nivel cuantitativo como cualitativo mediante unha xestión eficiente do recurso auga, nos prazos marcados no novo período de programación da PAC, establecendo un marco integrado de intervencións acorde coa planificación hidrolóxica que permita contrarrestar máis eficazmente as presións cuantitativas e cualitativas significativas derivadas da actividade agraria		
OE5	Mellorar a calidade da auga, reducindo a contaminación procedente de fontes agrarias	x	x
OE5	Conservación e xestión de terreos forestais, incluíndo o aproveitamento gandeiro	x	x
OE5	Reducir a erosión e desertificación nas zonas agrícolas e forestais, así como os demais fenómenos de degradación dos solos agrícolas		
OE5	Mellorar a textura, a estrutura e a fertilidade do solo		
OE5	Protexer o solo agrícola de maior capacidade produtiva do selado o de determinados usos concretos		
OE5	Reducir as emisións de NH3		
OE5	Reducir as emisións de material particulado PM2.5		
OE5	Previr a emisión de material particulado PM2.5 proveniente dos incendios forestais		
OE6	Manter, recuperar e/ou mellorar a biodiversidade agrícola, gandeira e forestal, así como asegurar o uso sostible destes recursos xenéticos		
OE6	Reverter a tendencia demográfica de declive que amosan as poboacións de aves esteparias e outras especies representativas de medios agrarios, como indicadoras da saúde deses ecosistemas		
OE6	Manter e recuperar a biodiversidade natural, con particular atención ás especies protexidas e aos hábitats naturais ou seminaturais, terrestres ou acuáticos, especialmente na Rede Natura 2000, que estean relacionados con – ou afectados por – explotacións agrícolas, gandeiras ou forestais		

OE6	Potenciar a asignación de fondos europeos en zonas Rede Natura 2000, para así contribuír adecuadamente á su financiación, no ámbito da PAC, incluíndo as actuacións do Marco de Acción Prioritaria que encaixen cos obxectivos e mecanismos de intervención da futura PAC		
OE6	Conservar e mellorar a biodiversidade característica dos SAVN e a continuidade das prácticas agro-silvo-pastorais tradicionais que contribuíron a sostela polos beneficios e servizos ecosistémicos que proporcionan		
OE6	Manter e mellorar a heteroxeneidade das paisaxes agrícolas e os elementos de conectividade entre hábitats e espazos protexidos		
OE6	Impulsar accións que minimicen os efectos negativos dos produtos fitosanitarios sobre as poboacións de polinizadores, outros artrópodos ou sobre a biodiversidade en xeral		
OE6	Evitar o abandono de plásticos no medio a través da redución do seu uso, a boa xestión dos seus residuos ou a substitución por outros produtos		
OE6	Compatibilizar a presenza de grandes carnívoros que xeran interaccións con impactos negativos cos aproveitamentos agrícolas e gandeiros, de modo que diminúan os conflitos e mellorar a capacidade de coexistencia		
OE6	Fomentar sistemas de produción agrícolas, gandeiros e forestais sostibles, como é o caso, entre outros, da produción agraria ecolóxica		
OE6	Transferencia e mellora do coñecemento das prácticas agrarias, gandeiras e forestais en materia de protección e mellora da biodiversidade a través da formación, a sensibilización e o asesoramento		
OE6	Mellorar o estado de conservación das poboacións de polinizadores e mitigación dos diferentes impactos que sofren		
OE7	Promover o relevo xeracional	x	x
OE7	Facilitar o acceso á terra	x	x
OE7	Facilitar o acceso ao crédito e mellorar a fiscalidade	x	x
OE7	Mellorar a cualificación profesional	x	x
OE7	Mellorar as condicións para a incorporación e permanencia na actividade agraria das mulleres rurais	x	x
OE8	Capitalizar e incrementar o atractivo que o medio rural supón para certos sectores da sociedade con vistas a favorecer tanto a permanencia como o asentamento de nova poboación no medio rural, en especial mozos e mulleres		
OE8	Promover a visibilidade e o empoderamento da muller rural	x	x
OE8	Potenciar a función dos sistemas agroalimentario e forestal sostibles como elementos diversificadores da estrutura económica nas áreas rurais	x	x
OE8	Potenciar o emprendemento e atraer e reter o talento innovador nas zonas rurais		
OE8	Mellora da dotación de infraestruturas e servizos nas áreas rurais, como elemento fundamental para frear a perda de poboación e mellorar a competitividade e a xeración de emprego e renda		
OE8	Asegurar e fomentar a implementación dun desenvolvemento endógeno e a xeración de valor engadido asociada á metodoloxía participativa		
OE8	Mellorar a situación dos colectivos en risco de exclusión social do medio rural con especial fincapé en mozos, mulleres e poboación inmigrante mediante o despregue e reforzo de novas tecnoloxías de calidade, así como integrar as súas necesidades nos sistemas de asesoramento e formación no medio rural		
OE8	Aproveitar o potencial existente para o desenvolvemento de modelos de negocio relacionados coa bioeconomía circular que permitan xerar emprego e riqueza no medio rural, así como facilitar o aumento de		

	investimentos en bioeconomía para contribuír á xeración de volume de negocio		
OE8	Mellorar a formación, divulgación e a transferencia de coñecemento no ámbito da bioeconomía entre todos os axentes implicados e desenvolver accións innovadoras para afrontar os desafíos do sector		
OE8	Fomentar a xestión forestal sostible, mediante a potenciación das figuras asociativas existentes, a consolidación da propiedade, a planificación e a súa execución; mediante o incremento dunha oferta de produtos forestais adecuada ás demandas actuais e potenciais e diferenciada a través da innovación, dixitalización e desenvolvemento de modelos de negocio na xestión, aproveitamento e transformación de maneira integrada no sector forestal a través da súa vertebración	x	x
OE8	Impulsar o investimento e desenvolvemento de actividades de silvicultura preventiva, así como a restauración de danos sobre masas forestais, a mellora das infraestruturas forestais básicas, a recuperación do trazado das vías pecuarias, así como o pastoreo de sistemas extensivos e silvopastoris		
OE8	Impulsar a xestión integrada e valorización de residuos e augas residuais desde a perspectiva da economía circular, en especial no sector gandeiro, a través da reutilización a nivel de explotación e/ou do cascading a nivel local	x	x
OE8	Estimular o aproveitamento sostible e multifuncional das superficies de Montes Veciñais en Man Común, impulsando unha mellor gobernanza por parte das comunidades locais e a ordenación dos seus recursos naturais	x	x
OE9	Mellorar o coñecemento por parte do consumidor do sector produtor e o modelo produtivo comunitario e valorizar os produtos e os sistemas de produción comunitarios		
OE9	Modificar os hábitos de consumo en favor da sostibilidade e aliñalos coas recomendacións nutricionais		
OE9	Mellorar a información sobre alimentación que recibe o consumidor e os seus coñecementos con relación á alimentación		
OE9	Reducir o desperdicio alimentario desde o sector produtor até o consumidor		
OE9	Profundar nos esforzos para minimizar o fraude alimentario		
OE9	Adeguar a oferta á demanda crecente dos consumidores con relación á sostibilidade da alimentación mediante, entre outros, os produtos ecolóxicos e os alimentos de proximidade		
OE9	Desenvolver medidas de apoio á mellora do benestar animal e outras medidas encamiñadas ás producións máis sostibles demandadas polo consumidor		
OE9	Reducir o consumo de medicamentos antimicrobianos na produción animal co obxecto de evitar a aparición de resistencias a antimicrobianos		
OE9	Mellorar a calidade alimentaria, especialmente nos comedores de institucións públicas	x	x
OE9	Facilitar unha alimentación máis sa e equilibrada á poboación en situación de pobreza e exclusión social		
OE9	Promover a Dieta Atlántica		
OT	POTENCIAR A FORMACIÓN AGRARIA E O INTERCAMBIO DE COÑECEMENTO NO SECTOR PRODUTOR	x	x
OT	IMPULSAR O ASESORAMENTO E A FORMACIÓN DE ASESORES E A SÚA INTERACCIÓN		
OT	REFORZAR O ECOSISTEMA DE INNOVACIÓN E SEGUIMENTO DAS INNOVACIÓNS DESENVOLVIDAS	x	x

OT	DESENVOLVER ACTUACIÓNS LIGADAS ÁS NECESIDADES DO SECTOR EN MATERIA DE DIXITALIZACIÓN FACILITANDO A INCORPORACIÓN DE NOVAS TECNOLOXÍAS		
OT	FOMENTAR O INTERCAMBIO DE COÑECEMENTO E EXPERIENCIAS ENTRE DISTINTOS ACTORES DOS SISTEMAS DE COÑECEMENTO E INNOVACION AGRARIOS (AKIS)	x	x
OT	REFORZAR E ADAPTAR AS ESTRUCTURAS DE GOBERNANZA NOS SISTEMAS DE COÑECEMENTO E INNOVACION AGRARIOS (AKIS)	x	x
OT	Consolidar unha masa crítica de servizos de asesoramento agroforestal (organizaci3ns e axentes), con carácter neutral e independente, a través da colaboración público-privada		
OT	Incrementar o esforzo investigador en I+D+i agroforestal maximizando as sinerxías entre os programas sectoriais a nivel autonómico e destes cos nacionais e europeos		
OT	Impulsar un ecosistema integrador para unha transformaci3n dixital inclusiva, con especial atenci3n ás pequenas explotacións, sectores, colectivos e zonas agrarias e rurais marxinais		

Polo tanto, tense feito un traballo no GDR, apoiado nun proceso participativo, de identificar no PE PAC de Galicia as 25 necesidades máis relevantes para o territorio, ás que pretende dar resposta na estratexia do GDR:

Taboa 5. 25 necesidades máis relevantes para o territorio ás que pretende dar resposta a estratexia do GDR

1	Necesidade de apoio á renda da agricultura española para achegar a súa rendibilidade á doutros sectores económicos e así mellorar a súa viabilidade
2	Avanzar cara a un maior equilibrio social e territorial na distribuci3n das axudas directas, priorizando as explotacións agrarias profesionais de mediana e pequena dimensi3n
3	Incrementar o volume da superficie agraria que se beneficia en Galicia das axudas directas da PAC, co fin de atenuar os desequilibrios rexionais que se rexistran actualmente en España neste aspecto
4	Incrementar a competitividade e sostibilidade a longo prazo das explotacións agrarias con especial atenci3n a aquelas explotacións nas que esta competitividade se atopa máis comprometida, mediante o fomento e o apoio de investimentos individuais e colectivos e ferramentas que permitan optimizar os custes de produci3n
5	Mellorar a produtividade das explotacións agrarias e a súa sustentabilidade, favorecendo a súa transici3n a modelos produtivos máis sostibles
6	Favorecer a incorporaci3n á actividade agraria, en particular de mozos e mulleres
7	Xerar e transferir coñecemento (I+D+i) para a implantaci3n de sistemas agrícolas/gandeiros e/ou forestais innovadores desde a dobre perspectiva de mitigaci3n e adaptaci3n
8	Promover prácticas agrícolas que contribúan á reduci3n e optimizaci3n do uso de insumos tales como fitosanitarios, fertilizantes, auga, enerxía, etc.
9	Mellorar a calidade da auga, reducindo a contaminaci3n procedente de fontes agrarias
10	Conservaci3n e xesti3n de terreos forestais, incluíndo o aproveitamento gandeiro
11	Promover o relevo xeracional
12	Facilitar o acceso á terra
13	Facilitar o acceso ao crédito e mellorar a fiscalidade
14	Mellorar a cualificaci3n profesional

15	Mellorar as condicións para a incorporación e permanencia na actividade agraria das mulleres rurais
16	Promover a visibilidade e o empoderamento da muller rural
17	Potenciar a función dos sistemas agroalimentario e forestal sostibles como elementos diversificadores da estrutura económica nas áreas rurais
18	Fomentar a xestión forestal sostible, mediante a potenciación das figuras asociativas existentes, a consolidación da propiedade, a planificación e a súa execución; mediante o incremento dunha oferta de produtos forestais adecuada ás demandas actuais e potenciais e diferenciada a través da innovación, dixitalización e desenvolvemento de modelos de negocio na xestión, aproveitamento e transformación de maneira integrada no sector forestal a través da súa vertebración
19	Impulsar a xestión integrada e valorización de residuos e augas residuais desde a perspectiva da economía circular, en especial no sector gandeiro, a través da reutilización a nivel de explotación e/ou do cascading a nivel local
20	Estimular o aproveitamento sostible e multifuncional das superficies de Montes Veciñais en Man Común, impulsando unha mellor gobernanza por parte das comunidades locais e a ordenación dos seus recursos naturais
21	Mellorar a calidade alimentaria, especialmente nos comedores de institucións públicas
22	POTENCIAR A FORMACIÓN AGRARIA E O INTERCAMBIO DE COÑECEMENTO NO SECTOR PRODUTOR
23	REFORZAR O ECOSISTEMA DE INNOVACIÓN E SEGUIMENTO DAS INNOVACIÓNS DESENVOLVIDAS
24	FOMENTAR O INTERCAMBIO DE COÑECEMENTO E EXPERIENCIAS ENTRE DISTINTOS ACTORES DOS SISTEMAS DE COÑECEMENTO E INNOVACION AGRARIOS (AKIS)
25	REFORZAR E ADAPTAR AS ESTRUCTURAS DE GOBERNANZA NOS SISTEMAS DE COÑECEMENTO E INNOVACION AGRARIOS (AKIS)

Pola súa banda, para poder adaptar a realidade galega ao PEPAC, a Consellería do Medio Rural, en colaboración coa Universidade de Santiago de Compostela (USC), elaboraron o documento “Plan Estratégico de la Política agraria común en Galicia – Horizonte 2030. Introducción, diagnóstico y evaluación de necesidades”.

Tal e como se recolle no PEPAC, os GDR en Galicia deben completar e dotar de coherencia as accións definidas con outros programas e liñas de axuda que incidan sobre o territorio, de aí a importancia que subxace na elaboración deste epígrafe. O Plan Estratégico da Política agraria común en Galicia – Horizonte 2030 pode servir para atopar conclusións comúns co GDR e o PEPAC en Galicia e axudar a dotar de maior coherencia a estratexia. Dada a extensión do documento, vai analizar as medidas do Obxectivo 8: “Promover o emprego, o crecemento, igualdade de xénero, a inclusión social e o desenvolvemento local nas zonas rurais, incluíndo a bioeconomía e a silvicultura sostible”, que é onde se inseren as accións executadas polos GDR.

A situación no territorio do GDR mostra puntos en común co contexto galego en cando á evolución demográfica e a decadencia da agricultura no PIB rexional, aínda que a industria agroalimentaria segue representando un peso relevante no VAB en Galicia. A poboación das zonas rurais galegas conta cunha renda per capita un 18,5 inferior á media en Galicia e presentan uns indicadores altos de limiar de pobreza con respecto a outras CC.AA. do norte de España. Todas as conclusións obtidas relativas ao Obxectivo 8 sintetízanse nun DAFO que se recolle na seguinte táboa.

Táboa 6. DAFO Obxectivo 8. Plan Estratégico de la PEPAC en Galicia

DEBILIDADES	FORTALEZAS
• O medio rural galego sofre un proceso de despoboamento, envellecemento e masculinización, especialmente en municipios de baixa densidade de poboación • O envellecemento vese agravado pola menor dispoñibilidade de centros asistenciais • A dispersión poboacional dificulta e incrementa o custo de provisión de servizos básicos á poboación • Menor capacidade de xeración de emprego que nas zonas urbanas. Especialmente en mulleres. • A actividade agraria continúa perdendo ocupados • O abandono de terras agrarias ademais da súa repercusión no ámbito económico, xera problemas ambientais • Baixo desenvolvemento da industria transformadora no sector primario • Escasa rendibilidade do turismo rural • Renda dispoñible reducida • Elevada taxa de risco de pobreza ou exclusión social • Escasa cobertura de transporte público • Dificultade de acceso a servizos proporcionados polo sector privado • Problemas de acceso a internet • O modelo agrario e forestal unido á ausencia de ordenación territorial ocasiona problemas ambientais • A atomización da propiedade forestal provoca unha falta de viabilidade económica, o abandono e o descoñecemento da titularidade • Escaso emprego por parte dos propietarios forestais de fórmulas asociativas • Determinados mercados de produtos forestais non madeireiros utilizan canles de aproveitamento e comercialización curtos e insuficientemente coñecidos • Planificación forestal insuficiente en montes privados • Elevada temporalidade dos traballos forestais, que mostra ademais un desequilibrio de xénero • Falta de formación específica na xestión dos recursos forestais	• Os indicadores sociodemográficos dos municipios rurais máis poboados (ZPP alta) están máis próximos ás medias para Galicia • Taxas de actividade agraria relativamente elevadas nas zonas rurais • Taxas de desemprego son menores nas zonas rurais que nas áreas densamente poboadas • Ampla oferta de establecementos turísticos. Importante patrimonio histórico, cultural, ambiental, paisaxístico e gastronómico nas zonas rurais • A taxa de pobreza no medio rural está a descender desde o ano 2015 • As capitais interiores xunto con algunhas das cabeceiras comarcais máis dinámicas teñen un elevado poder de atracción • Gran capacidade de produción de recursos biomásicos • Ampla experiencia en planificación e xestión forestal e tradición asociativa • Alto nivel de mecanización dos traballos de aproveitamento forestal e experiencias previas modelo en certificación de grupos de pequenos propietarios • Existencia dunha situación idónea para a extracción de madeira e biomasa, por crecemento de superficies forestais e acumulación de existencias • Elevada formación técnica, en especial no ámbito da prevención e extinción de incendios forestais • Existencia de técnicas silvícolas • Gran proporción do territorio ocupado por superficie forestal • Existencia de importante superficie de propiedade colectiva (monte veciñal en man común) e dun marco legal que permite a adopción de proxectos conxuntos

Falta de mantemento ou de calidade de infraestruturas para a xestión forestal e aproveitamento sostible	
AMEAZAS	OPORTUNIDADES
- Irreversibilidade do despoblamento. Continuación do éxodo rural - Perda de emprego no sector agrario - Peches de explotacións por falta de substitución xeracional - Risco de sobreexplotación dos recursos naturais por prácticas agrarias intensivas, monocultivo forestal - Inexistencia de masa poboacional mínima coa que traballar e desenvolver un adecuado desenvolvemento local participativo - Falta de concienciación da poboación non rural sobre a vulnerabilidade, o illamento e as diferenzas que ameazan a poboación rural - Excesiva concentración territorial da demanda turística - As elevadas taxas de dependencia e a ausencia de servizos de asistencia e conciliación - A escasa colaboración entre os actores que forman parte da bioeconomía e o sector investigador - Dependencia do desenvolvemento da bioenerxía respecto do custo da enerxía - Aumento da superficie forestal sen xestión debido ao abandono - Riscos naturais por vendavais e problemas sanitarios, en especial enfermidades e pragas - Aumento das condicións ambientais adversas para propiciar o crecemento e desenvolvemento dos sistemas forestais - Desequilibrios na fauna silvestre e a vexetación ante a desaparición da xestión cinexética - Complexidade lexislativa e administrativa para a execución dos traballos forestais - Baixa competitividade de moitos produtos forestais nacionais fronte aos do mercado exterior	- Aumento da demanda de produtos e servizos forestais relacionados coa bioeconomía - A existencia de núcleos rurais dinámicos constitúe unha oportunidade de estruturación de zonas de menor densidade - Un medio rural envellecido é tamén unha oportunidade para a creación de emprego en servizos como atención sanitaria, asistencia e conciliación, transporte adaptado e mobilidade - Ampla marxe para a creación de riqueza e emprego a través da transformación dos produtos agrarios xerados - A intensa desaparición de explotacións provocou a existencia dun elevado volume de terras abandonadas - A deslocalización de industrias pode ser unha oportunidade para un rural ben comunicado e con infraestruturas adecuadas - Conxuntura política positiva pola existencia de estratexias a nivel UE, nacional e autonómico e apoio financeiro á bioeconomía a través de diversas medidas da PAC - Aumento do volume de negocio no conxunto da bioeconomía ligado ao sector agroalimentario - Nova Estratexia Forestal Europea a partir de 2020 - Capacidade de potenciar o ecoturismo e os usos agrosilvocinegéticos, coa existencia dunha ampla rede de vías pecuarias e camiños naturais - Posibilidade de estimular o consumo de produtos forestais sostibles en substitución doutros materiais non renovables - O Green Deal e a mellora na concienciación climática xera un marco para impulsar a demanda dos produtos forestais

Fonte: Consellería do Medio Rural (2021:225). Plan Estratégico de la Política agraria común en Galicia – Horizonte 2030. Introducción, diagnóstico y evaluación de necesidades

Derivado deste diagnóstico o PEPAC deseñou unhas medidas específicas para Galicia, na seguinte táboa móstranse como esas medidas específicas xeran poden xerar sinerxias coa estratexia do GDR

Táboa 7. Sinerxías e complementariedade da estratexia do GDR con outras medidas de desenvolvemento rural xestionadas pola Xunta de Galicia no marco do PE PAC 2023-2027

Medidas de desenvolvemento rural programadas en Galicia	Relevante	Elementos do DAFO do territorio cos que se relaciona esa medida	Rol do GDR na medida	Posibles tipos de proxectos promovidos ou financiados polo GDR	Outras accións do GDR sinérxicas
Intervención 6501.2 - Compromisos agroambientales en superficies agrarias: Compromisos de cultivos sostenibles	X	Debilidade: actividade agropecuaria intensiva que xera contaminación da terra e da auga	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa produción sustentable de alimentos, coa redución do uso de fertilizantes e pesticidas químicos, e co uso eficiente da auga e da enerxía.	
Intervención 6501.3 - Compromisos agroambientales en superficies agrarias: Compromisos de fomento y gestión sostenible de pastos	X	Oportunidade: crecemento da produción gandeira en extensivo			
Intervención 6501.4 - Compromisos agroambientales en superficies agrarias: Apicultura para la biodiversidad	-				
Intervención 6502.1 - Compromisos forestales	-				
Intervención 6502.2 - Compromisos de mantenimiento de forestaciones y sistemas agroforestales	-				
Intervención 6503 - Compromisos de gestión agroambientales en agricultura ecológica	X	Fortaleza: existencia dunha produción agroecolóxica en crecemento	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa produción ecolóxica	
Intervención 6505.1 - Compromisos de conservación de recursos genéticos SIGC	-				
Intervención 6505.2 - Compromisos de conservación de recursos genéticos No SIGC	-				
ZONAS CON LIMITACIONES NATURALES U OTRAS LIMITACIONES ESPECÍFICAS					

Intervención 6613 - Ayudas a zonas con limitaciones naturales u otras limitaciones específicas	-				
Intervención 6841.1 - Ayudas a inversiones productivas en explotaciones agrarias vinculadas a contribuir a la mitigación-adaptación al cambio climático y uso eficiente de los recursos naturales y el bienestar animal	X	Ameaza: Déficit hídrico asociado ao cambio climático	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa produción agrícola e gandeira respetuosa co medio	
Intervención 6841.2 - Ayudas a inversiones en modernización y/o mejora de explotaciones agrarias	X	Debilidade: predominio da actividade agropecuaria intensiva que xera contaminación da terra e da auga	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa produción agrícola e gandeira respetuosa co medio	
Intervención 6842.1 - Ayudas a inversiones con objetivos ambientales en transformación, comercialización y/o desarrollo de productos agrarios	-				
Intervención 6842.2 - Ayudas a inversiones en transformación, comercialización y/o desarrollo de productos agroalimentarios	-				
Intervención 6843.2 - Ayudas a inversiones en infraestructuras agrarias para fomento de la competitividad (incluidas aldeas modelo y polígonos agroforestales)	X	Debilidade: Perda de SAU; Ameaza: abandono das explotacións agropecuarias polas dificultades de acceso a terra	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa incorporación e mobilización de terras	
Intervención 6844 - Ayudas a inversiones no productivas en explotaciones agrarias vinculadas a la mitigación-adaptación al cambio climático, uso eficiente de los recursos naturales, biodiversidad y bienestar animal	-				
Intervención 6864 - Ayudas a inversiones para la diversificación agraria	-				

Intervención 6871 - Inversiones no productivas en servicios básicos en el medio natural	-				
Intervención 6872 - Inversiones no productivas en servicios básicos en zonas rurales	-				
Intervención 6881.1 - Inversiones forestales no productivas en repoblación y sistemas agroforestales	-				
Intervención 6881.2 - Inversiones forestales no productivas en prevención de daños forestales	-				
Intervención 6881.3 - Inversiones forestales no productivas en restauración de daños forestales	-				
Intervención 6881.4 - Actuaciones silvícolas con objetivo ambiental	-				
Intervención 6883 - Inversiones forestales productivas	-				
Intervención 6961.1 - Establecimiento de personas jóvenes agricultores	x	Debilidade: notable avellentamento da poboación	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa incorporación de xente nova ás explotacións	
Intervención 6961.2 - Establecimiendo de novos agricultores	x	Ameaza: abandono das explotacións agropecuarias polas dificultades de acceso a terra	Divulgador, asesor, colaborador na implementación dos proxectos	Proxectos productivos e non productivos relacionados coa incorporación e mobilización de terras	
Intervención 7119 - LEADER	-				
Intervención 7131 - Cooperación para promover la participación en los regímenes de calidad de los productos agrícolas y alimenticios	x	Oportunidade que supón a cooperación entre GDR, entre territorios e entre actores locais	Beneficiario potencial	Proxectos de cooperación, continuando os iniciados en períodos anteriores e iniciando novas canles de cooperación	
Intervención 7132 - Cooperación para la promoción de los productos agrícolas y alimenticios en regímenes de calidad	x				

Intervención 7161 - Cooperación de grupos operativos de la Asociación Europea para la Innovación en materia de productividad y sostenibilidad agrícola (AEI-Agri)	x				
Intervención 7162 - Grupos de cooperación para la innovación no relacionados con la AEI-Agri	x				
Intervención 7191 - Proyecto de cooperación para promover las organizaciones o grupos de productores	x				
Intervención 7201 - Transferencia de conocimientos y actividades de formación e información	x	Debilidade: baixo nivel formativo da poboación relacionado co seu avellentamento	promotor/beneficiario potencial		
Intervención 7202 - Servicios de asesoramiento	-				

D.3 Iniciativas e plans sectoriais estatais

D.3.1. Plan de Medidas ante el Reto Demográfico. Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia

En 2021 o Goberno español aproba o Plan de Medidas ante o Reto Demográfico que conta cun investimento de 10.000 millóns de euros, que supoñen o 10% do Plan de Recuperación, Transformación e Resiliencia ao amparo do Fondo Europeo *Next Generation*. O Plan céntrase en combater a desigualdade, garantir a cohesión social e preservar o modelo de vertebración territorial diminuindo as desigualdades entre os espazos rurais e urbanos. Trata de loitar contra os procesos de globalización, garantir a igualdade de dereitos en materia de prestación de servizos, a igualdade de xénero ou a eliminación de brechas sociais, xerar oportunidades de emprendemento no mundo rural, e o impulso da actividade económica nos territorios con maiores dificultades que axuden a mellorar a competitividade das zonas rurais.

O plan vai desenvolver un total de 130 iniciativas orientadas a loitar contra o despoboamento e garantir a cohesión social e territorial, con temáticas transversais que se integran con outras analizadas nesta estratexia no ámbito europeo e rexional e medidas que foron historicamente auspiciadas polo Eixo 4 LEADER, como a transición ecolóxica e dixital, a diversificación económica das zonas máis desfavorecidas, o impulso da innovación, o reforzo dos vínculos

rurais e urbanos ou a adecuada prestación de servizos (Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico, s.d.).

Estas medidas están recollidas en 10 eixos específicos orientados a alcanzar o obxectivo global de garantir a cohesión territorial e social. Moitas destas iniciativas presentan un alto grao de integración coas políticas que fomenta o GDR para este período, estes son: Eixo 1) Impulso da transición ecolóxica, onde se recollen medidas de transición enerxética, o fomento da bioeconomía e a conservación da biodiversidade para contribuír á xeración de oportunidades, e a unha maior calidade de vida da poboación; o Eixo 2) que versa sobre transición dixital e plena conectividade territorial, que pretende o desenvolvemento de banda ancha e o despregamento do 5G en todo o territorio; o Eixo 3) Desenvolvemento e innovación no territorio, que contempla a creación de territorios intelixentes e unha rede de centros de innovación territorial para xerar procesos de transformación social que impulsen a investigación e o emprendemento sobre o territorio; o Eixo 4) Impulso de turismo sostible con vistas a axudar á loita contra o despoboamento, pero tamén á protección do seu patrimonio; o Eixo 5) Igualdade de dereitos e oportunidades: onde se presta especial atención ao papel das mulleres sobre o territorio para impulsar iniciativas emprendedoras no ámbito rural e incrementar a súa capacitación profesional; o Eixo 6) Fomento do emprendemento que axude a posicionar aos municipios rurais como espazos de oportunidade e emprendemento capaces de xerar riqueza a través do uso dos recursos endóxenos e o talento local; Eixo 7) Reforzo dos servizos públicos e impulso da descentralización para garantir a adecuada prestación de servizos en calquera territorio; Eixo 8) Benestar social e economía dos coidados, a través da posta en marcha de políticas sociais en áreas demograficamente desfavorecidas, con especial atención ás necesidades derivadas do envellecemento da poboación; Eixo 9) orientada ao fomento da actividade cultural en zonas rurais e a protección do seu patrimonio histórico-artístico.

Desde o punto de vista cualitativo, este plan avoga pola acción local e a participación social activa a través do fomento dun modelo de gobernanza multinivel. O documento destaca a necesaria implicación dos actores locais, que serán atendidos polas administracións a través de grupos de traballo e foros que permitan replicar modelos de intelixencia territorial a distintas escalas e en calquera territorio polo que o plan mostra certas potencialidades de colaboración e inclusión do GDR nestas metodoloxías de implantación. Desde que se aprobou o plan, máis do 60% das propostas procedían de pequenos concellos polo que é este plan está demostrando ser unha boa oportunidade de sinerxías coas iniciativas impulsadas polos concellos.

D.3.2. Estratexia de Dixitalización do Sector Agroalimentario e Forestal e do Medio Rural

Dentro do plan de medidas para o reto demográfico desenvolveuse a Estratexia de Dixitalización do Sector Agroalimentario e Forestal e do Medio Rural. Máis aá

das instalacións de banda ancha e 5G, antes mencionadas, con esta estratexia búscase a redución das barreiras técnicas, lexislativas, económicas e formativas existentes na actualidade no medio rural, contribuíndo así ao liderado dun sector agroalimentario sostible económica, social e medioambientalmente, e ao poboamento activo do medio rural facéndoo un lugar máis atractivo, dinámico e diversificado, xerador de riqueza e de emprego de calidade, con especial atención a mozas e mulleres. Para iso, establecéronse tres obxectivos estratéxicos: 1) reducir a fenda dixital, tanto física como de infraestruturas, 2) fomentar o uso e a creación de datos tanto por parte da Administración como no ámbito da investigación e do sector privado, e 3) impulsar o desenvolvemento empresarial e os novos modelos de negocio a través do fortalecemento da innovación dixital, o asesoramento para a adopción dos Sistemas de Coñecemento e Innovación agroalimentarios, forestais e do medio rural e no fomento de novos modelos de negocio (Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 2019).

D.3.3. Outros plans e estratexias xestionadas polo MAPA

Existen igualmente outros plans e estratexias impulsadas por o Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación que poderían ter un alto grao de integración con algunhas das necesidades identificadas no territorio que cobre o GDR. Entre elas cabe destacar a Estratexia Nacional de Modernización e Diversificación Rural onde se aprobaron un paquete de medidas en favor dos mozos e as mulleres, que inclúen entre outras, axudas a entidades de mulleres rurais de ámbito nacional, impulso da gobernanza no medio rural a través das actividades de apoio a Grupos de Acción Local desde a Rede Rural Nacional, facilitar o acceso ao crédito a mozos e mulleres rurais a través dun Instrumento Financeiro e a través de Convenios con entidades bancarias, incremento da subvención adicional para mozas na contratación do seguro agrario, ou beneficios fiscais na adquisición de explotacións.

Existen tamén liñas específicas para a internacionalización do sector agroalimentario, especialmente en materia de formación e promoción de produtos agroalimentarios.

Tamén cabe mencionar o Plan Nacional do Control Oficial da Cadea Alimentaria, aínda que principalmente contén iniciativas lexislativas ou regulamentarias vinculantes a esta estratexia como o Programa Nacional Oficial da Producción Ecolóxica, o Plan Nacional Oficial da Cadea Alimentaria, ou Plan Nacional da Calidade Diferenciada vinculada á Orixe Xeográfica, que aínda que non supoñen unha fonte de financiamento, supoñen temáticas cara ás que deben ir dirixidas as accións de formación ao sector.

D.4 Estratexias sectoriais e iniciativas da Xunta de Galicia relacionadas co medio rural

D.4.1 Estratexia de dinamización do sector lácteo galego 2020-2025

Segundo despréndese da Estratexia de Dinamización do Sector Lácteo Galego 2020-2025, Galicia é unha potencia produtiva do sector lácteo e está dentro das 10 primeiras da UE, conta ademais cunhas características edafoclimáticas óptimas para a produción de forraxes, cunha calidade hixiénico-sanitaria do leite dentro do estándar europeo. Por contra o sector lácteo galego presenta algunhas disfuncionalidades, principalmente de organización, xa que a falta de asociacionismo debilita os procesos de negociación coa industria agroalimentaria. O descoñecemento dos custos de produción, a dependencia de insumos externos, a escasa cultura innovadora e a falta de visión empresarial dificulta os procesos de investimento en modernización da maquinaria, que se agrava coa falta de formación en aspectos de xestión económica e recursos humanos.

Con este plan a Xunta de Galicia pretende consolidar a Galicia como unha das principais rexións lácteas de Europa, dotar dun alto nivel de competitividade, sostibilidade e capacidade de resiliencia, aumentar a industrialización do leite en Galicia apostando pola diversificación de produto, mellorar ou posicionamento dos produtos lácteos galegos no mercado nacional e impulsar a internacionalización, ademais de reforzar as relacións entre os axentes da cadea de valor e reforzar a formación en I+D+i conectándoo coas necesidades do sector.

Estes obxectivos desenvólvense con medidas máis operativas por exemplo: a mellora da profesionalización do sector produtor, o mantemento de granxas sen substitución xeracional, reorientar a produción cara a modelos máis sostibles, ou o impulso á transformación do leite e a comercialización a través do fomento de D.O.P/I.X.P baixo unha estratexia de diferenciación. Estas medidas internas do sector complementáanse con outras que teñen por obxectivo sensibilizar e concienciar á demanda, e mellorar os procesos de exportación (Consellería do Medio Rural da Xunta de Galicia e Fundación Juana de Vega, 2019).

No territorio do GDR non teñen gran presenza as explotacións lácteas en intensivo, mais de xeito tanxencial, esta iniciativa pode contribuír a mellorar a competitividade das empresas do territorio.

D.4.2 Estratexia de dinamización do sector cárnico en Galicia 2021-2030

Ademais da orientación láctea das explotacións gandeiras, o aproveitamento cárnico tamén é un eixo central das políticas agroambientais da Xunta de Galicia. Quérese potenciar a boa imaxe no exterior dos produtos cárnicos galegos, dada a presenza de razas autóctonas destinadas ao uso cárnico. Moitas das conclusións na Estratexia de dinamización do sector lácteo galego 2020-2025 son compartidas tamén no diagnóstico elaborado para a Estratexia de

dinamización do sector cárnico en Galicia 2021-2030, a saber: problema de substitución xeracional e baixa rendibilidade nas explotacións cárnicas, atomización excesiva do sector e cunha acusada dispersión xeográfica que dificulta a loxística e as colaboracións entre produtos. O sector conta con empresas de reducido tamaño de carácter familiar que presentan problemas de liquidez e teñen problemas para aplicar sistemas de innovación.

Por iso con esta Estratexia preténdese avanzar cara a unha produción sostible, respectuosa co medio ambiente, comprometida co benestar animal e que xere riqueza e oportunidades no medio rural. Esta visión complementase con obxectivos máis específicos: a promoción de sistemas de explotación vinculados á protección do medio ambiente (producións extensivas e semiextensivas), a mellora do nivel de transformación da industria cárnica e a xeración de valor agregado en todos os elos da cadea, aumentar a presenza de marcas de calidade, mellorar a imaxe e o recoñecemento social dos produtores, e contribuír ao cambio xeracional nas explotacións cárnicas e avanzar na promoción e no recoñecemento da carne galega.

A aplicación do enfoque DLP por parte do GDR pode supoñer un ferramenta idónea que pode axudar a contrarrestar estas debilidades dado que a Asociación Limia-Arnoia representa un punto de encontro para explotacións gandeiras e supón un marco idóneo para impulsar medidas relacionadas con esta problemática a nivel supramunicipal e con base territorial.

Son especialmente relevantes no territorio do GDR, as seguintes medidas:

- Avanzar cara a unha produción sustentable, respectuosa co medio ambiente, que aposte polo benestar animal e que xere riqueza e oportunidades nos espazos rurais.
- Impulso dos sistemas de explotación ligados á protección do medio ambiente (producións extensivas e semiextensivas).
- Mellorar a imaxe e o recoñecemento social dos produtores e contribuír á remuda xeracional nas explotacións cárnicas.
- Mellorar o ecosistema de investigación, innovación e formación.

D.4.3 Lei de recuperación da terra agraria de Galicia

Unha parte importante do chan rústico de Galicia está composta por pequenas parcelas dispersas pertencentes a propietarios, na súa maioría, desligados do rural. Os graves problemas derivados da estrutura territorial agraria foron reducindo paulatinamente a poboación activa empregada na agricultura. Paralelamente, non se produciu un crecemento proporcional do tamaño das explotacións dada o forte arraigamento cultural na división a partes iguais nos procesos de herdanza e substitución xeracional, o que se traduciu nun forte incremento do abandono das terras agrarias.

A recuperación de terras abandonadas é un elemento fundamental para o dinamismo económico e para frear o reto demográfico, tamén para a mitigación e adaptación ao cambio climático, en especial mediante a prevención dos incendios forestais (Xunta de Galicia, 2021). Ademais destas cuestións, a protección da capacidade produtiva da terra ou o impulso dunha planificación da paisaxe agraria son algúns dos aspectos que pretende potenciar a Xunta de Galicia. Con esta lei preténdese reverter o abandono das terras agrarias e poder acceder a novas terras, non só para o aproveitamento agrario, senón tamén con fins gandeiros e forestais. A lei non só ten unha finalidade produtiva, as masas forestais teñen un papel fundamental na captación e fixación de CO₂, polo que esta lei insírese amplamente con aquelas, a instancias europeas, derivadas do Pacto Verde Europeo e analizadas en epígrafes precedentes.

A Lei 11/2021 de recuperación da terra agraria de Galicia presenta unha nova forma de promocionar arrendamentos e posta en común entre a oferta e a demanda a través do Banco de Terras. Trata de facilitar a posta en contacto entre as persoas emprendedoras de proxectos agroforestais e as persoas titulares de terras, especialmente para mozas e mulleres. A esta iniciativa súmanse outras como as Agrupacións de xestión conxunta agrarias e forestais e os polígonos agroforestais, que teñen por obxectivo a promoción de asociacións para facilitar o aproveitamento conxunto das parcelas sen facer unha reestruturación da propiedade; ou as Aldeas modelo, que pretenden dinamizar a actividade agraria ao redor dos núcleos de poboación. Moitas destas iniciativas poderíanse inserir amplamente na estratexia do GDR.

Son especialmente relevantes no territorio do GDR, as seguintes medidas:

- Promover a recuperación produtiva das terras agroforestais de Galicia, desenvolvendo para iso mecanismos de posta en valor baseados nos arrendamentos, nas cesións, nas permutas ou nas transmisións da titularidade das terras por calquera medio válido en dereito, así como na xestión conxunta das terras.
- Previr e loitar contra o abandono das terras agroforestais, establecendo medidas de recuperación, agrupación, redimensionamento, mellora estrutural e de infraestruturas que faciliten a súa mobilización e prestando atención especial ao fomento de iniciativas de xestión e aproveitamento conxunto das terras recuperadas.
- Facilitar a posta en contacto entre as persoas emprendedoras de proxectos agroforestais e as persoas titulares de terras.
- Favorecer o mantemento da poboación vinculada á actividade agroforestal, promovendo e recoñecendo o papel da muller en condicións de igualdade e a remuda xeracional.
- Afianzar a actividade agroforestal fomentando o seu desenvolvemento, así como o doutras actividades complementarias que sexan compatibles co respecto

dos valores naturais, a conservación do patrimonio cultural de interese agrario e a integridade da contorna.

- Incentivar as producións agroforestais sustentables e, en especial, a produción ecolóxica, os sistemas gandeiros de carácter extensivo e a xestión forestal sustentable.

- Impulsar instrumentos innovadores en materia de acceso á terra que favorezan a incorporación de persoas mozas á actividade agraria.

D.4.4 Plan Forestal de Galicia 2021-2040

A política forestal galega pretende garantir a sustentabilidade do monte galego, harmonizando o seu valor ambiental e socioeconómico, a idea é manter a súa dinámica produtiva pero mellorando a súa calidade, eficiencia e rendibilidade. Preténdese así mesmo un desenvolvemento territorial sostible, de modo que a política forestal galega contribúa tanto ao desenvolvemento rural como á fixación da súa poboación e a mellora de calidade de vida. Para desenvolver este plan fixéronse 6 eixos de actuación, 20 instrumentos e programas de actuación, e 51 medidas específicas cun alto potencial de integración coas medidas impulsadas polo GDR.

Algunhas delas presentan especial idoneidade con algunhas necesidades identificadas no diagnóstico do GDR, por exemplo: programa de restauración de áreas queimadas, programa de dinamización da xestión en montes veciñais en man común, programa de aproveitamento de pastos e forraxes en monte e de establecemento de sistemas silvopastorales, medidas de gobernanza do monte galego, desenvolvemento de plans de ordenación de recursos forestais ou a profesionalización de propietarios, xestores de montes e/o traballadores das empresas de servizos forestais.

O plan conta cun investimento previsto de 9.400 millóns de euros, incluíndo os obxectivos específicos fixados para o próximos vinte anos sobre o monte galego.

Son especialmente relevantes no territorio do GDR, as seguintes medidas:

- " - Contribución do monte galego á conservación da natureza e á prestación doutros servizos

ambientais."

- Protección, sanidade forestal e prevención e defensa contra incendios forestais.

- Xestión forestal e loita contra o abandono do monte.

- Estatística, formación e investigación forestal.

- Planificación, ordenación e gobernanza.

D.4.5 Plan estratéxico do castiñeiro e da produción de castaña

Este plan trata de desenvolver as medidas incluídas no Plan Forestal de Galicia 2021-2040 antes mencionado, o Plan estratéxico do castiñeiro e da produción

de castanha 2021-2040 céntrase na recuperación de soutos tradicionais en produción mediante medidas de rehabilitación e a creación de novas superficies de soutos para a produción principal de castanha e para a produción de madeira. Trátase de revitalizar e desenvolver estes bosques a través de novos aproveitamentos, e mellorar a competitividade do sector e o valor engadido ás empresas a través do fomento da calidade e a mellora nos procesos de comercialización (Consellería do Medio Rural da Xunta de Galicia, 2022).

No territorio xa se desenvolveu varios proxectos vinculados á posta en valor da castaña, aínda que presenta potencialidades, é un ámbito xa explotado e non é un eixo prioritario na estratexia do GDR deste período.

D.4.6 Extratexia – RIS3. Especialización Intelixente de Galicia

Trátase dun elemento sumamente transversal no que tamén teñen cabida o territorio rural cuberto polo GDR. Moitas das debilidades identificadas nos diferentes documentos expostos con anterioridade, tamén os elementos comúns ás necesidades do GDR relaciónanse co débil uso de TIC e o baixo grao de innovación.

Un dos eixos fundamentais desta estratexia é o deseño de novos modelos de xestión de recursos naturais e culturais baseados na innovación, que incidan na mellora da eficiencia e o rendemento no uso dos recursos endóxeos e a súa reorientación cara a usos alternativos con maior valor engadido en actividades enerxéticas, acuícolas, farmacolóxicas, cosméticas, alimentarias e culturais. Tamén a estratexia destaca o posicionamento de Galicia dentro do turismo cultural polo que a estratexia tamén apoia a modernización do sector turístico e das industrias culturais galegas a través do uso intensivo das TIC.

Para desenvolver estas ideas a estratexia conta con ferramentas como o Programa de Apoio ás PEMES (PEME INNOVA) que aglutina instrumentos dirixidos a fomentar a capacidade de innovación das PEMES, un Programa específico para fomentar o espírito emprendedor innovador que inclúe un Programa de Aceleración da Innovación e outro de Fomento do Talento, acompañado de instrumentos adicionais que compoñen o Programa de Apoio á Transferencia do Coñecemento e finalmente, cun carácter claramente innovador o Programa INNOVA EN GALICIA que integra 6 instrumentos novos dirixidos á mobilización do capital privado e ao fomento da contratación pública como motor da innovación.

Na seguinte táboa relaciónase como estas medidas impulsadas pola Consellería do Medio Rural relaciónanse coas necesidades do territorio

Taboa 8. Aliñamento da estratexia do GDR coas estratexias, iniciativas e plans da Consellería do Medio Rural

Estratexia, iniciativa ou plan. Obxectivo ou actuación relevante	Relevantes para o GDR	Relación co DAFO do territorio	Rol do GDR nese obxectivo ou actuación	Posibles proxectos promovidos ou financiados polo GDR, contribuír ao obxectivo ou actuación	Outras accións do GDR sinérxicas
Lei de recuperación da terra agraria de Galicia					
Promover a recuperación produtiva das terras agroforestais de Galicia, desenvolvendo para iso mecanismos de posta en valor baseados nos arrendamentos, nas cesións, nas permutas ou nas transmisións da titularidade das terras por calquera medio válido en dereito, así como na xestión conxunta das terras.	x	Debilidade: Perda de SAU;	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos	Proxectos productivos e non productivos encadrados no desenvolvemento dunha produción sustentable no sector primario (Ex. ATERRA)	
Prever e loitar contra o abandono das terras agroforestais, establecendo medidas de recuperación, agrupación, redimensionamento, mellora estrutural e de infraestruturas que faciliten a súa mobilización e prestando atención especial ao fomento de iniciativas de xestión e aproveitamento conxunto das terras recuperadas.	x	Amenaza: Abandono das explotacións agropecuarias polas dificultades de acceso á terra			
Facilitar a posta en contacto entre as persoas emprendedoras de proxectos agroforestais e as persoas titulares de terras.	x	Oportunidade: Posibilidade de beneficiarse de varias estratexias, leis e normativas orientadas a estes sectores productivos (Lei de recuperación da terra agraria de Galicia, Estratexia de dinamización do sector cárnico en Galicia, Plan Forestal de Galicia 2021-2040,...)			
Favorecer o mantemento da poboación vinculada á actividade agroforestal, promovendo e recoñecendo o papel da muller en condicións de igualdade e a remuda xeracional.	x	Oportunidade: Posibilidade de beneficiarse do marco normativo e das axudas destinadas a este tipo de ámbitos			
Afianzar a actividade agroforestal fomentando o seu desenvolvemento, así como o doutras actividades complementarias que sexan compatibles co respecto dos valores naturais, a conservación do patrimonio cultural de interese agrario e a integridade da contorna.	x	Oportunidade para acadar producións de alta calidade ademais das áreas de cultivo intensivo			
Incentivar as producións agroforestais sustentables e, en especial, a produción ecolóxica, os sistemas gandeiros de carácter	x	Oportunidade: Comarca de referencia no sector agropecuario para			

extensivo e a xestión forestal sustentable.		Galicia.			
Impulsar instrumentos innovadores en materia de acceso á terra que favorezan a incorporación de persoas mozas á actividade agraria.	x	Oportunidades de mellora da calidade dos produtos agrícolas e gandeiros, especialmente na Limia, pero tamén en todo o territorio			
Estratexia de dinamización do sector lácteo galego 2020-2025					
Consolidar a Galicia como unha das primeiras rexións produtoras de leite de Europa en equilibrio coas capacidades do territorio.					
Aumentar a industrialización do leite en Galicia apostando pola diversificación dos produtos.					
Mellorar o posicionamento dos produtos lácteos galegos no mercado español e impulsar a internacionalización.					
Reforzar as relacións entre os axentes integrantes da cadea de valor do leite.					
Reforzar o ecosistema de formación e I+D+i conectándoo coas necesidades do sector.					
Estratexia de dinamización económica, territorial e turística das comarcas vitivinícolas de Galicia 2020-2022					
Promover a colaboración e cooperación entre as DOP (e as IXP) vitivinícolas de Galicia.					
Reforzar as Denominacións de Orixe vitivinícolas.					
Impulso do relevo xeracional e mellora da rendibilidade e a sustentabilidade da produción vitícola.					
Incrementar a rendibilidade das adegas, mellorando a súa xestión, tamaño medio, competitividade e orientación ao mercado.					
Equilibrar a presenza dos viños galegos nos diferentes segmentos de mercado.					
Converter a Galicia nunha rexión de referencia no enoturismo a nivel do Estado.					
Pór en valor o patrimonio cultural, natural e paisaxístico ligado ao viño.					
Favorecer o desenvolvemento, atracción e retención do capital humano e impulsar a I+D+i nas comarcas vitivinícolas.					
Estratexia de dinamización do sector cárnico en Galicia					
Avanzar cara a unha produción sustentable, respectuosa co medio ambiente, que aposte polo benestar animal e que xere riqueza	x	Fortaleza: existencia de razas autóctonas de vacas en	Divulgador, colaboración na implementac	Proxectos relacionados coa recuperación de razas autóctonas, de	

e oportunidades nos espazos rurais.		explotacións extensivas	ión, financiación de proxectos	producción extensiva, e da ampliación dos sistemas silvopastoriles	
Impulso dos sistemas de explotación ligados á protección do medio ambiente (produccións extensivas e semiextensivas).	x				
Mellora do nivel de transformación da industria cárnica e da xeración de valor engadido en todos os elos da cadea.					
Aumentar o peso das marcas de calidade.					
Manter ou aumentar os volumes de produción e o consumo.					
Mellorar a imaxe e o recoñecemento social dos produtores e contribuír á remuda xeracional nas explotacións cárnicas.	x	Ameaza: Imaxe negativa pola contaminación derivada da produción intensivo	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos	Proxectos que faciliten a incorporación de mozos e a introdución de innovación na xestión de residuos	
Avanzar na promoción da carne galega.					
Mellorar o ecosistema de investigación, innovación e formación.	x	Debilidade: predominio da produción intensivo que xera contaminación da terra e da auga	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos	Proxectos que faciliten a incorporación de mozos e a introdución de innovación na xestión de residuos	
Plan Forestal de Galicia 2021-2040					
Contribución do monte galego á conservación da natureza e á prestación doutros servizos ambientais.	x	Amenaza: O avellentamento e o abandono de núcleos repercute directamente na xestión deficiente do monte	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos	Proxectos que estén orientados a mellorar a xestión do monte	
Protección, sanidade forestal e prevención e defensa contra incendios forestais.	x	Debilidade: problemas relacionados coa xestión dos montes en man común	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos		
Xestión forestal e loita contra o abandono do monte.	x	Debilidade: problemas relacionados coa xestión dos montes en man común	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos		
Recursos forestais e cadea monte-industria.					
Estatística, formación e investigación forestal.	x	Debilidade: problemas relacionados coa xestión dos montes en man común	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos		

Planificación, ordenación e gobernanza.	x	Debilidade: problemas relacionados coa xestión dos montes en man común	Divulgador, colaboración na implementación, financiación de proxectos		
Programa estratéxico do castiñeiro e da produción de castaña					
Planificación, seguimento e control da produción do castiñeiro en Galicia.					
Investigación, transferencia e apoio ao sector viverístico.					
Desenvolvemento e revitalización de aproveitamentos.					
Impulso da comercialización e fomento da calidade da castaña, impulso ao desenvolvemento da IXP.					
Mellora da competitividade e do valor engadido das empresas.					

Referencias bibliográficas

Comisión Europea (1988). The future of rural society. Commission communication transmitted to the Council and to the European Parliament on 29 July 1988. COM (88), 501. Información disponible en: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cc9b4a65-0bea-41ef-a959-20d9ba52af4f>

Comisión Europea (2019). Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. El Pacto Verde Europeo. Bruselas, 11.12.2019 COM(2019) 640 final. Información disponible en: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0004.02/DOC_1&format=PDF

Comisión Europea (2020a). Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. Estrategia «de la granja a la mesa» para un sistema alimentario justo, saludable y respetuoso con el medio ambiente. Bruselas, 20.5.2020 COM(2020) 381 final. Información disponible en: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:ea0f9f73-9ab2-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0004.02/DOC_1&format=PDF

Comisión Europea (2020b). Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. Estrategia de la UE sobre la biodiversidad de aquí a 2030. Reintegrar la naturaleza en nuestras vidas. Bruselas, 20.5.2020 COM(2020) 380 final. Información disponible en: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a3c806a6-9ab3-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0007.02/DOC_1&format=PDF

Comisión Europea (2020c). Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. Oleada de renovación para Europa: ecologizar nuestros edificios, crear empleo y mejorar vidas. Bruselas, 14.10.2020 COM(2020) 662 final. Información disponible en: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:0638aa1d-0f02-11eb-bc07-01aa75ed71a1.0022.02/DOC_1&format=PDF

Comisión Europea (2021). Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. Estrategia de la UE sobre la biodiversidad de aquí a 2030. Reintegrar la naturaleza en nuestras vidas. Bruselas, 16.7.2021 SWD(2021) 652 final. Información disponible en: https://ec.europa.eu/environment/pdf/forests/swd_forest_strategy.pdf

Consellería do Medio Rural. Xunta de Galicia (2021). Plan Estratégico de la Política agraria común en Galicia – Horizonte 2030. Introducción, diagnóstico y evaluación de necesidades.

Consellería do Medio Rural da Xunta de Galicia y Fundación Juana de Vega (2019). Estratexia de Dinamización do Sector Lácteo Galego 2020-2025. Información dispoñible en:
https://mediorural.xunta.gal/sites/default/files/temas/gandaria/sector-lacteo/ESTRATEGIA_LACTEO_DEFINITIVA-min.pdf

Consellería do Medio Rural da Xunta de Galicia y Fundación Juana de Vega (2019). Estrategia de dinamización del sector cárnico de Galicia. Información dispoñible en: <https://estrategia-sector-carnico.juanadevega.org/es/>

Consellería do Medio Rural da Xunta de Galicia (s.d). Plan forestal de Galicia 2021-2040. Información dispoñible en:
<https://mediorural.xunta.gal/es/temas/forestal/planificacion-e-ordenacion-forestal/plan-forestal>

Consellería do Medio Rural da Xunta de Galicia (2022). Programa Estratéxico do Castiñeiro e da Producción de Castaña. Información dispoñible en: https://libraria.xunta.gal/sites/default/files/downloads/publicacion/programa_estrategico_do_castineiro.pdf

Matthews, A. (2021). Todos los caminos llevan a la nueva PAC. *Alternativas económicas*, (88), 40-41.

Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2019). Estrategia de Digitalización del Sector Agroalimentario y Forestal y del Medio Rural. Información disponible en: https://www.mapa.gob.es/es/ministerio/planes-estrategias/estrategia-digitalizacion-sector-agroalimentario/estrategia_digitalizacion_sector_agroalimentario_forestal_medio_rural_ve_tcm30-509645.pdf

Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2022). Informe sobre el plan estratégico de la PAC 2021. Plan estratégico de la PAC de España. Información disponible en: https://www.mapa.gob.es/es/pac/post-2020/pepac-sfc2021-v12_tcm30-623871.pdf

Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico (s.d.). Plan de recuperación. 130 medidas frente al reto demográfico. Información dispoñible en: https://www.miteco.gob.es/es/reto-demografico/temas/medidas-reto-demografico/plan_recuperacion_130_medidas_tcm30-524369.pdf

Xunta de Galicia. LEI 11/2021, do 14 de maio, de recuperación da terra agraria de Galicia. DOG Núm 94